

RELIGIO.

EGYHÁZI ÉS IRODALMI FOLYÓIRAT.

PESTEN,

54.

MAJUS 8. 1853.

Megjelenik a lap hetenkint háromszor: kedden, csütörtökön és vasárnapon. Az előfizetési díj félévre postán 6; helyben 5 frt p. p. — Előfizethetni minden cs. kir. postahivatalnál, Pesten a szerkesztőségénél (Kalap-utca 3. sz.) és Hartleben K. A. könyvkereskedésében.

Vázlatok a magyarországi bibornokok történetéhez.

III. Az olly magasságra polczozott bibornoki rangban tündöklő Bakócz konstantinápolyi czimzetes patriarcha halálával, 1520-al kezdődik a kelet-európai s főleg a dunaparti népekre vészkep nehezült események lánczolata, mellynek első gyűrűje 1527-ben Nándorfejérvárnak osman hatalomba bukásával készült; cyclopi hasításokkal pattant az üllőről azután a többi. Az apró érdeken tapadó szenvedély segítette a polgári fölelemzést, vakon dühödő rohamaiban azt a kevés melegséget is emésztvén meg, melly az álladalom tagjait addig éltette még. A mohácsi vereség, Budavár lángoszlopai, két, egymással vetélkedő királynak egy év folytában véghezvitt megkoronázása, az egyház kebelében dúló hitszakadás — szintannyi halálmadarai voltak a gyászos jövődönék.

Ez időben látunk egy magas termetű, fejér szerzetruhába öltözött, bőszakállu, negyvenéves férfit éjszakfelől átkelni a Kárpátokon. Sajóladon van régi csendes lak, hová, kik a világ csalódásaitól menekülni szeretnek, mint istenes elmélkedés magányába szoktak vonulni. A jövevény, gyermek s ifju korában nagyon fősvénykedő sorsnak mostohaságain kényszerült kereszttül vergődni; a szentlőrinczi paulinus monostorban szolga, csak nehéz munka árán nyerhette férfi korának sovány eltartását: mindazáltal lelke szokatlan erélyének megfelelő életállomásra vágyva, ekkor tanult olvasni, írni s beszélni latin nyelven; azóta gyorsított lépéssel lett ékesenszóló s az akkori világ nagy történeteivel megismerkedett paulinus szerzetes, meg czenstochovi perjel Lengyelföldön. Azonban magányt keresve ama borsodi eremitoriumban letelepedett.

Egyszerre találkozik itt a lengyel határ felé szaladó Zapolyai Jánossal, és ez a csendohajtó lélek simuló tavába eresztett szikla gyanánt mozgalmat indít meg benne, hogy annak körszerű haladása túl a partokon csapja szélesedett hullámain.

Mintha varázsvessző érintette s a magaszerű, rokon elemek kapcsolataiba ragadta volna ezt a lángoló eleven-ségű organismust, olly minden várakozást túlhaladó eltökéltséggel, központosultsággal s annyira döntő szerencsével működött. Paplétére, egyik kézzel emelé még a szent kehelyt, midőn másikkal kardhoz nyula s a horákat nem kevesb pontossággal mondá el, mint rendezé, ha kellett, a harcstorokat vagy ország számadásait táblázá, egy személyben szerzetes s katonafogadó, tárnok s futár, népszónok s adószedő, hadvezér és minister.

•Megemlékezék tudnillik, hogy a kiért teszi ezt, annak

anyja házában lelte vala szegény lételének legelső menedékét. Mert horvát apjától Uthysenich György néven, velencei anyjától az érzékeny indulaton kívül mást nem örökle. Utóbbinak hagyományából felvette még a családi nevet s Martinuzinak írta magát.

És I. Ferdinand tizezer pánczélosnál többre becsülte az ország biztosítására nézve az egy szerzetest.

Tetteinek okadatolt leírását, bármilly érdekes mű leendene is, itt készíteni nem lehet: csupán fővonatok szerint rajzolt képe lehet itt a maga helyén.

Az 1538-ki váradi békekötés valamint Zapolyai János halála I. Ferdinandra hagyatták a szent koronát s királyságot: azonban fiának János Zsigmondnak gyámjai, köztök Martinuzi, s az özvegykirályné a nemzeti párt kitartó segítségével, török szövetségben, Austria uralkodásának ellentállottak. Hogy Buda birtokába a most egyedül törvényes király nem juthatott, ők akadályozták meg: de csak Martinuzinak nyílt meg szeme a pogány politicájának megismerésére. Budáról, hol osman helytartót rendelt a sultán, mindnyájan pótolhatlan csalódás bánatával távoztak Erdélybe; de bánaton kívül leczkét is egyszersmind, a jövő cselekvés jobb irányára szolgáló zsinórmértéket nem hozott magával csak Martinuzi.

Elmozdítá léptenkint a hatalom gyakorlatától az indulat vakította társakat, magát a királynét, és lett helytartó, kinstárnok; bihari főispánságot viselt mint váradi püspök s kormányozta a csanádi egyházat.

Rendezetlen álladalom, bizonytalan erejű szerződések, politicalai pártszakadások s az emberi társulat kötelékeinek szétszaggatása korában van rendkívüli erélyre, „vallásos s becsületes lelkületre szüksége annak, ki a minden lépésre ingó földön szilárd állomást kíván mind magának mind polgártársainak szerezni. Hogy a napéjjeli forgásában minduntalan helytváltoztató mennyezet fénypontjai ezerjeiben magát tájékozhassa biztossággal, ki kell minden szempillantásban szemfelhetnie az ingatlan sarkesillagot s a központi Alkyont, és ezeknek állása szerint meghatározhatnia az alárendelt csoportok helyzeteket. Benső vallásosságot, tántoríthatlan becsületességet nélkülöző characterek, ha a rendkívüli viszonyok igazgatásához fognak, menthetetlenül veszedelembé rohannak.

Martinuzi bámulatos lelki erejének élte s állása földadatai szerencsés kivitelére csak az hiányzott, hogy valódi istenfélelem, keresztény szeretet s igazság törvénye nem honolt mértékadólag kedélyében; istenes bölcsesség nem vezérlé őt a jó czélok s feddhetlen eszközök megválasztásában.

Régi balfogásokból eredt bajoknak legalább egy rész-

244

nyi megszüntetésére, az Erdélyt s a Tiszapartokat bíró váradi püspök eltökélte magát, e tartományokat a szent koronával együtt átadni I. Ferdinándnak. De ezt csak 1550-ben hajtá végre, mely érdemét a király esztergomi érsekséggel, a pápa biborral jutalmazta meg. Tanuskodik erről az ugyanez évi (Péterffy zsinataiban 1, 258. látható) czimere is, ezen irással: „Fr. Georg. Martinus S. R. E. Card. AEppi Strig. postu.“

A következő évnek végében meggyilkoltatott, 70 éves korában.

Mi volt ő mégis honának s az egyháznak, nyilvánossá lőn holtá után. Az anyaországtól külön fej alatt elváló Erdély, a Tiszavidéket is magával rántván, már 1556-ban eltörli a váradi s gyulafejevári püspökséget meg a monostorokat, s a lutheranismust fogadja be, mindjárt következő évben, a calvinismust 1564-ben, végre 1571-ben a socinismust országos vallásul. — Annak, hogy Martinuzzi nem lőn élete köreinek több mint vagy akart jobb pillanataiban lenni, vagy lehetett volna, oka volt az, mi általában az emberi nem történetét képezi. Keletkezik t. i. a történet 1) abból, mit az anyag változhatlan szabályai kényszerű mozgalmal hoznak létre; 2) mit a lélek szabad akarata létesít; 3) mit a világigazgató Isten, az anyagnak s léleknek műveit a maga örök czéljaira eszközül alkalmazván, részint teremt, részint idomít.

IV. Azonközben, nagyban haladott elő az országnak osman hatalomba dőlése s az egyháznak a protestánsoknak hittévelyei által majdnem végelpusztulása. Jól kiképzett lelkészek hiánya okozta volt főleg a hitszakadást: olyanoknak megszerzése vagy neveltetése éleszté a megtérés reményeit. A tridenti zsinatnak papnöveldek alapítását tárgyazó határozataival érkezett meg 1566-ban Oláh érsekhez Delfini Zacharias phari püspök s bibornok. Így vettetett meg „a szent István növeldeké“ és a jezsuita collegium alapja. Delfini kormányozta a győri egyházat, meghalt 1583-ban.

Az egyház sebeire a most egyedül segíthető irt, tudnillik a „jezsuiták általi papnevelést és néptanítást“ tartósabb sikerrel alkalmazták Magyarországon a kalocsai érsek s győri egyházkormányzó Draskovich György, bibornok (1585—1588), Erdélyben Báthory István lengyel király oldalán ennek unokája Endre bibornok (1583—1599), varmi püspök s erdélyi kormányzó, Borromeo szent Károly barátja.

De, kik e szakasznak úgy mint a XVI. és XVII. századnak főkésségei, a magyarországi cath. egyház helyreállításának óriási megindítói voltak, a legjeleseb kortársak Forgách Ferencz, nyitrai püspök és Pázmány Péter szerény jezsuita, egymásután következő dicső érsekei Esztergomnak, és a romai szentegyháznak nagy emlékezetű bibornokai.

Az előbbi, még pápai kinevezés előtt, tényleg volt a cath. egyháznak sarkja. A legnagyobb két megye — Esztergom és Egernek — egy negyed századévig tartott jobbra ürülten hagyatása által a Kárpátokhoz erő fele hazánkunknak, lelki vezér nélküli nyáj, kész zsákmánykép fogott szétragadtatni, ha Nyitrán nincs Forgách, kinek lelkében látszott központosulni mindazon bátor elszántság s férfias éberség, melyet századok folytán tanúsítottak ősei a harcmezőkön. És ilyen főpásztort szükségelt is az egyház,

olly hatalmas főurak irányában, mint Illyés ház István, Thurzó György, ecsedi Báthory István, Ungnád, Dobó, Magócsy, Krusich, a Salmok, Dersffyek, Perényiek stb. A jezsuitáknak thuróczi monostorukban megtartása s Nagyszombatban meghonosítása Forgách bibornok érdeme, Pázmány tanácsai s kivitelének eredménye.

Az irodalmi mű, mely e nevezetes, főleg Pázmányra vonatkozó kornak, szent István társulatának bölcs tapintatu megindítására monographiai részletes hű képét tüntetendi Isten segítségével előnkbe, valamint leghelyesebb theodiceája leendő az isteni Gondviselés egyháza fölötti örökösének, úgy egyházi irodalmunk mezején a legfontosb s érdekesb szakaszt fogja képezni. Meg fogjuk látni, milly nagyszerűt művelhet az egyednek elhatározott, Istennel kezdő s malasztjával cselekvő akarata! Két, istenesen erőlyes férfiú, kevés eszközzel de ennek kitartó használatával, úgy szólván, semmiből, teremtett új erkölcsi világot.

Pázmány műveiből mi catholicus egyháziak maiglan élünk mindnyájan, ugyszinte a honi egyetemen s akademiákban vagy növeldekben képezett világi kortársak. A Pázmányra bekövetkezett koroknak jobbára csak védeni, megtartani, megújítani vagy szélesbiteni kellett a jó alapokra fektetett intézkvényeket.

A XVII. és XVIII. századi bibornokok tehát csak a jól megkezdett mű lelkes folytatásából szedhetek babérokot. Kollonicz Leopold, már 1686-ban cardinal, 1695—1707. esztergomi érsek és Keresztély August szász herceg, a budavári hódító vezérek egyike (1707—1725), a fegyver megtisztította hazában teljesíték az egyházi s erkölcsi helyreállítást.

Szintugy cselekedtek Kalocsán, Csáky Imre (1710—1732) bibornok; Pécsen Cyenfuegos Alvar p. s monterealei érsek, (1735—1739) bibornok; Győrött Zinzendorf Fülöp (1726—1732) bibornok; Vácson Kollonicz Zsigmond, aztán bécsi érsek s bibornok (1709—1718); Altham Mih. Frid. 1717—1734) bibornok; Migazzi Kristóf, aztán bécsi érsek, bibornok (1757—1762).

II. Jó zsef császár kormányzata s állodalmi, az egyházra is kiható ujitásai ügyes főnököt kívántak a primatiában, ki számolatlan ellentállással ne sértse a fejedelmet, gondatlan engedékenységgel pedig ne ártson az egyháznak. Az alattvalói előterjesztéseknek kevés haszna lévén, zugni s omolni hagyták az árt, hogy vele ne ragadtassanak. Azonban ég rendelése kinek meddig menése. Ez időben már nem annyira hittévely mint inkább hithiány, vallástalan közönység rágódott az egyház beléletén, ragályos mint a dögvész és szintolly halálos. Segédszereitől foszták meg a vallási nevelést az által, hogy addigi vezetőit, a jezsuiták rendét másokkal együtt eltörlék, az így keletkezett hézagot nem csak elégtelenül töltvén be, hanem az Istentől kivetkezett humanizmusra akarván képezni a nemzedékeket, azt egyházellenes rendszabályokkal ferde irányokba tévesztették, mint például, midőn az egyetemi ifjuságnál divatos Mariatestvérületeket, templomi beszédeket s nagyheti gyakorlatokat eltörlőlvén, a templomba menetelt s Isten igéje hallgatását az iskolások kényére, legfőlebb szülei felvigyázásra hagyták. Így a többi.

Ez volt Batthyányi József, esztergomi érsek s bi-

bornok kora, sokkal nevezetesebb rontó s negatív oldaláról, mely a közelgő catastropha berontását elősegíté, mint igen-igenes vagy fölemelő sikeres iparkodásáról. A mely évben Batthyányi bibornok, Velenczére a pápaválasztóterembe sietve meghalt, 1799-ben Szombathelyen püspök lett az 1776-tól fogva bibornok s a romai Ruota auditora Hrzan Ferencz 1804-ig.

Az ősi egyház szelleme gyűjtette Rudnay Sándorral 1822-ben a pozsonyi zsinatot, melynek hitszilárdító s erkölcsjavító szándokai a humanisticus iránytól eltérni még késlekedő s a világmozgalmak eredetei megismerésére nehezen vergődő elfogultság ellenében virágzásra nem juthattak. De az 1829-ben biborral megtisztelt esztergomi érsek emlékéért az Esztergomba visszaszállított főkáptalan s a nagyszerű vári basilicának megkezdett épülete biztosítja az utóvilág hálájában. (Vége köv.) Lányi Károly.

EGYHÁZI TUDÓSÍTÁSOK.

Magyarország.

Szepes, Szent-Györgyhava 5. Mindekkörig vártuk, hogy a kárpátaljai gyors levelező, ki oly mohón felkapta mindazt de csak is azt, mi kétségtelen célzatának megfelelőnek látszék, elhamarkodva s csonkítva közlött töredékeit kiegészíteni; minthogy azonban ezt ő elmulasztani jónak látta, bátorkodunk a tanácskozmányi jegyzőkönyvet latin szövege után maga terjedelmében ezennel közzétenni, a mint következik:

1853-ik évben Boldogasszonyhava 26-án a múlt év sz. András-hava 19-éről szóló, 1333 sz. alatti rendelet következtében, mltgos s főt. Zaboyzky László püspök ur elnöklelte alatt a papság titkos szavazatával választott, s mai napra felhívott megyebeli képviselők megyei tanácskozmányt tartottak, melyben részt vettek: főt. Biaczovsky Domonkos Magyar- s Lengyelország közti új apátság apátja, székesegyházi nagyprépost, kanonok s váraljai plebános mint követ; Labuczky Mihály szepesi vár alatti szent Erzsébet özeveg prépostja, és kanonok, mint székesegyházi főesperes; Plenczner György Édenvölgyéről címzett B. S. M. apátja, s kanonok, mint árvaí főesperes; Kézsmárszky Roman kanonok, mint lipői főesperes. Továbbá: Dulovics József Szászvárról nevezett B. S. M. apátja, esperes s löcsei plebános; Berzák József kiszolgált lublói kerületi esperes, s új-lublói plebános; Korponay Eduard ugyanazon kerületi alesperes s alsó-ruzsachi plebános; Michálik Imre kézmárki plebános; Dankó András lipó-alsó-kerületi alesperes, s szent-mihályi plebános; Kucsma András lipó-sz.-miklósi plebános, és Hiros-Szliaczky Imre árva-alsó-kerületi esperes s nagyfalvai plebános, — mindnyájan követi minőségben, Machay János oravkai plebános s követ, gyengélkedése miatt nem jelenhetvén meg. A jegyző tisztét Andreanszky Boldizsár a megyei hivatal titoknoká helyesíté.

Melly alkalomkor a követi kar főt. nagyprépost ur szónoklata által a püspök ő mltga iránti háladatossága s fiui tisztelete leggyöngédebb érzelmeit tolmácsolá ő mltgának azon atyai kegyéért, mellynél fogva a megyei papságot szabadon választott képviselői személyében jelen tanácskozmányra összehívni méltóztatott, kijelentvén egyszersmind, miszerint a megyei követek minden ohajtásai oda irányozvák, hogy ő mltga főnöki bizalmának a megyei közjó előmozdításában megfelelhessenek.

Mire a püspök ő mltga emelt szót, öröm érzését nyilvánítván a felett, hogy a jelenlevők diszes koszorujában mint-

egy összes megyei papságát maga körül egybeseregelve szemlélheti, mely is várakozásának az által jelesen megfelelt legyen, hogy szavazati tulnyomó többségével kiválólag oly férfiakat ajándékozza meg, kiknek a megye körüli érdemei félreismerhetlenek, s kik a megyei tisztségek viselésével is megtiszteltetvük; minél fogva biztos reményre jogosítanak, miszerint a püspök ő mltga nem különben paptársaik közbizalmának is megfelelendnek. A „Conferentia Dioecesisana“ czim alatt összehívott gyülekezetet szokatlannak nevezé; valamint szokatlanok, úgy fontosak voltak az okok is, mellyek ő mltgát annak egybehívására bírták. Ezek legfőbbike Szepesmegye veszélyes állapotjában keresendő, mellytől a mai napig sem menekülhetett meg, miért is ő mltga mindaddig nem nyughatik, még megyéjétől minden veszedelmet eltávolítva nem látand. Ambátor ugyan is a megye nevezetes részének már a martius előtti napokban is nagy inséggel kellett küzdenie annyira, hogy nagy számu lelkészei mindennapi szükségüket sem fedezhették, annál kevésbbé papi állásukhoz képest élhettek; mind a mellett a megye nagyobb része virágzó állapotban volt, melly jövedelmeinek feleslegéből a szűkölködőket is segíthet; a dézsmavesztés után azonban ez is tönkre jutott. S ezen valóban legszomorubb helyzetben a megye ő mltga főpásztori gondjaira bízott, mióta szünet nélküli aggodalmak nyugtalanítják, netán épen kormányzása alatt egyházunk eme szent s általa hön szeretett hajója az őt fenyegető örvényekben elmerüljön.

Jóllehet a legjobb Isten csudálatraméltó irgalma, s ő cs. kir. Felsége valóban apostoli gondoskodása s jötevősege, e veszélyeztetett megyének továbbra is élnie engede; minthogy azonban az ekképen, habár bőkezűleg nyújtott segedelem csak ideigtartó, s csupán ő Felsége legmagasb kegyelméből eredvén, semmi biztos jogon nem alapszik, ennél fogva az e megyét szorongató veszély mindaddig elhárítva nincsen, még a dézsmavesztett plebániák állandó s illő ellátásáról végképen gondoskodva nem leend. Mi hogy sikerülni fog, annál inkább szabad reméllenünk, minél nagyobb szerencsének tekinthető e megyére nézve azon körülmény, hogy ugyanazon időben püspök ő mltga kérelmei következtében jelen, habár csak kegyelmi de adakozólag nyújtott segélypénz a legmagasb kincstárból legkegyelmesebben rendelteté száma, midőn az ország egyéb, balsors által sújtott plebániái 300 pfnyti rendszeresített szegény illetékkel láttattak el. *)

Igére továbbá ő mltga, miszerint kötelességénél fogva mindent megtenni kész, mi a célhoz vezetend, mellynek elérése azonban nem a legcsekélyebb részben magától a megyei papságtól függ, ha tudnillik ennek összes tagjai mint buzgó s feddhetetlen papok s jó hazafiak az erények minden nemeiben magokat kitüntetni, azonkívül pedig ő mltga szándokait *) — mit a kegyelmes leirat méltán követel, elősegíteni iparkodandnak. Ezt a püspök ő mltga leginkább a jelenlevő képviselők által a megyei papságnak szívére kötni jónak látta, ne tán azon bal hiedelemnek helyt engedjen, mintha a főntebb érintett segedelem nem kegyelmen inkább, mint bármí jogezimen alapulna, avagy annak kiosztása a papság önkényétől függne oly módon, hogy ha úgy tetszenék, a megye jótékony céljait abból teljesen kizárni lehetne. — Ezen hibás, s ő Felségének tartozó háladatossággal épen meg nem egyeztethető vélemény, ha a papság ezt magáévé tenné, a magas kormánytól nyert kedvezést, mellynél fogva az közbenvetése által ő Felségénél a legkegyelmesebben resolvált segedelmet kieszközlé, könnyen veszélyeztethetné. A kegyelmi alappénznek más rendeltetése s természete nem lehet, mint a mellynek nevében kéretett. Kéretett pedig a vesztett dézsmák kármentesítése fejében ugyan, azonban nem egyese, hanem az összes dézsmavesztett papság számára egyetemben,

*) Ha boldogabb éghajlat alatti lelkészek mezei gazdaságuk mellett ebből is képesek megélni, zordon környékünkön, a hol a mellett a dézsmavesztett plebánosok legnagyobb részt minden földet nélkülöznek, ez másképen van.

*) A legkegy. cs. kir. leiratban „Höchst preisliche Absichten“ „felettebb dicséretes szándokok“nak nevezetnek.